

معماری و شهرسازی سنتی

در

کشورهای اسلامی

تألیف و ترجمه

هانیه افوت

نینا الماسیفر

دکتر ممدرضا بمانیان

انتشارات هله / طمان

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

سرشناسه : اخوت، هانیه، ۱۳۶۲-، گردآورنده، مترجم
عنوان و نام پدید آور : معماری و شهرسازی سنتی در کشورهای اسلامی
تالیف و ترجمه هانیه اخوت، نینا الماسی فر، محمدرضا بمانیان
مشخصات نشر : تهران: هله، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری : ۲۶۴ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول.
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۵۳۰-۱۵-۵

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یادداشت : عنوان به انگلیسی: Traditional Islamic Principles of built environment.

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : معماری اسلامی

موضوع : شهرسازی - جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع : شهرسازی - کشورهای اسلامی

شناسه افزوده : الماسی فر، نینا، ۱۳۶۳-، گردآورنده، مترجم

شناسه افزوده : بمانیان، محمدرضا، ۱۳۳۷-، گردآورنده، مترجم

رده بندی کنگره : ۱۳۸۹ م ۳۸۰/الف NA

رده بندی دیویی : ۷۲۰/۹۱۷۶۷۱

شماره کتابشناسی ملی : ۲۲۱۵۲۱۲

معماری و شهرسازی سنتی در کشورهای اسلامی

تألیف و ترجمه: هانیه اخوت- نینا الماسی فر - دکتر محمدرضا بمانیان

ناشر: هله ناشر همکار: طحان

مدیر تولید: ابوالفضل جلاغلو

چاپ: پیام

صحافی: نوین

لیتوگرافی: آرمانسا

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۵۳۰-۱۵-۵

قیمت: ۹۸۰۰ تومان

تلفن‌های مرکز بخش انتشارات طحان: ۶۶۴۰۳۱۹۱ - ۶۶۴۰۳۲۰۸ - ۰۲۱
فاکس: ۶۶۹۶۷۰۵۹ شماره همراه: ۰۹۱۲۱۹۸۵۶۱۷

مقدمه

انسان در طول تاریخ همواره آرزومند دستیابی به جامعه‌ای بوده که در آن خواسته‌هایشان را تحقق بخشد، در فضای بایسته‌اش استعدادهای خود را از قوه به فعل آورد، و کمال معنوی را با آرامش روحی و بی‌نیازی مادی در آمیزد. در حوزه تفکر اسلامی، هنگامی که از گرایش آرمانی سخن می‌رود، تشیع مقامی ویژه می‌یابد، زیرا چنین گرایشی به مفهوم امید به آینده‌ای درخشان توأم با عدالت اجتماعی، در جوهر اعتقادات شیعه نهفته است. این گرایش حاصل تأملات فلسفی یا استنتاجات عقلی صرف به روش فیلسوفان نیست، بلکه پشتوانه‌ی آن احادیث و اخباری است که ظهور حضرت اما مهدی (عج) را در آخر الزمان بشارت داده‌اند. اهل شیعه و سنت هر دو در این نکته هم رأیند که سیر تاریخ اسلام پس از خلفای راشدین به سوی انحطاط بوده است، اما در فرجام این سیر با هم اختلاف دارند. در نظر اهل سنت سیر تاریخ اسلام پس از خلفای راشدین دور شدن از وضع آرمانی بوده، اما شیعه باور دارد که این سیر، حرکت به سوی چنین وضعی است. بنابراین شیعیان بر این باورند که تاریخ بشری به رغم فراز و نشیب‌ها، فرجامی خجسته دارد و با ظهور امام صالحان مهدی موعود (عج) کار جهان به سامان می‌آید و آدمی به رستگاری دست می‌یابد. در این راستا نقش هنر و معماری در شکوفا نمودن جوهره انسان یک بحث اساسی است. اما هنری این توان را داراست که در جهت دادن و خلاقیت و ارایه خط سیر، به صنع الهی و خلاقیت خداوند نسبت مستقیم داشته باشد. خداوند در قرآن کریم و در بعثت انبیاء و مکاتب آسمانی همواره بنابراین گذاشته که انسان از روزمرگی و پوچی و تعلقات دنیوی آزاد سازد. این شیوه الهی است، هنر دینی و مکتبی باید این خصیصه را داشته باشد انسان را همواره به کوی تکامل رهنمون گردد.

بر این اساس، این کتاب با هدف بررسی برخی از اصول اساسی که اسلام برای جامعه مسلمانان و محیط زندگی آن‌ها تنظیم نموده، شکل گرفته است. بر خلاف بسیاری از مطالعات پیشین، مطالعه فعلی کمک شایانی در راستای رسیدن به شناختی از اسلام به عنوان ارزش‌های اجتماعی - نه بخشی از قوانین - خواهد نمود. بسیاری از مطالعات در زمینه روشن کردن ابعاد اجتماعی اسلام، شکست خورده‌اند؛ زیرا به طور مثال

آن‌ها توضیح نمی‌دهند که چرا و چگونه اسلام تعامل اجتماعی و حفظ حریم خصوصی را لازم می‌دانسته است. این مسئله موجب گردیده تا خوانندگان برخی از این تحقیقات به این نتیجه برسند که اسلام بیش از یک قوه مقننه که مقررات خود را بر مردم و محیط ساخته‌شده آن‌ها تحمیل می‌کند، نیست. ولیکن این مطالعه مربوط می‌شود به این که اسلام علی‌الخصوص در مذهب تشیع، یک راه زندگی با پیروی از آرمان‌های اجتماعی است. که بهره‌گیری از این آرمان‌ها در شکل‌گیری محیط ساخته شده منعکس خواهد شد؛ و اگر قوانین و مقرراتی وجود دارد، تنها برای حمایت از این آرمان‌ها، به وجود آمده‌اند.

امید است که این کتاب معماران، طراحان و برنامه‌ریزان را در ارائه راه‌حل‌های مناسبی که اصول اسلامی را جهت می‌دهد و به طور همسان مایحتاج زندگی مدرن را اغنا می‌سازد، یاری نماید. کتابی که پیش رو است، در چهار فصل ارائه گردیده، فصل (۱) به بررسی چارچوب ابعاد و اصول در اجتماع اسلامی می‌پردازد. این اصول در چهار بخش تفسیر می‌شوند، که هر یک به نوبه خود مقیاس اجتماعی خاصی را نشان می‌دهند: «جامعه»، «محله»، «خانواده» و «فرد».

در فصل (۲)، معماری و شهرسازی در جوامع سنتی اسلامی با تأکید بر اصول و قواعد اسلام، مورد بررسی قرار می‌گیرد. و اصول سنتی اسلامی در باب محیط زندگی مسلمانان را تجزیه و تحلیل می‌شود و شامل بخش‌های مختلفی است که هر یک در مقیاس بخصوصی مطرح می‌گردد: «محیط زیست طبیعی»، «فضای شهری» و «خانه».

فصل (۳) بر دیدگاه‌های اسلامی در خصوص توسعه و پذیرش ایده‌هایی از مفاهیم غیرمسلمانی، و تلاش برای روشن شدن موضع اسلام در مورد مسئله بحث مدرنیته یا غرب‌گرایی، متمرکز شده و نمونه‌هایی از معماری معاصر که از اصول سنتی اسلام در نقاط مختلف جهان بهره‌گیری کرده‌اند را مطرح می‌سازد؛ و در نهایت فصل (۴) این کتاب با ارائه پیشنهادهای در زمینه الگوسازی اجرایی در معماری و شهرسازی اسلامی به پایان می‌رسد.

پیش‌گفتار

حمد باد خداوندی را که اسلام را آشکار ساخت و برای تشنگان آن راه ورود به آب‌شخورش را آسان گردانید و ارکانش را استواری بخشید تا کسی را یارای چیرگی بر آن نباشد. و آن را امان قرار داد برای کسی که چنگ در آن زند و نشان صلح و آرامش برای کسی که بدان داخل شود. اسلام، برهان است برای کسی که بدان سخن گوید، و گواه است برای کسی که بدان دادخواهی کند، و روشنی است برای کسی که از آن روشنی طلبد. و فهم است برای کسی که در آن تعقل کند. و خرد است برای کسی که در آن تدبیر جوید. و نشانه است برای کسی که در پی نشانه باشد. و بینایی است برای کسی که عزیمت کارها کند و عبرت است برای کسی که پند گیرد. و رهایی است برای کسی که تصدیقش کند و اعتماد است برای کسی که توکل کند و راحت است برای کسی که کارش را به خدایش واگذارد و سپر است برای کسی که شکنجایی ورزد. (نهج البلاغه، خطبه ۱۰۵)

این کتاب، با در نظر گرفتن سطح درک و فهم خواننده‌های مسلمان و غیر مسلمان از اسلام، اصول و ارزش‌هایی که توسط سنت اسلامی به منظور طراحی محیط زندگی مسلمانان پایه‌گذاری شده‌اند، را تجزیه و تحلیل می‌نماید. تصویری از اسلام که در انتهای کار پدیدار می‌شود، روشی از زندگی مطابق با آرمان‌های اجتماعی است که در جوامع سنتی مسلمانان، در آرایش و ترکیب ساختار معماری و شهرسازی منعکس گشته است. در حالی که مطالعه اخیر معماری و شهرسازی در کشورهای اسلامی نشان می‌دهد که این توسعه و روند متمایل به دست کشیدن از این آرمان‌های اصیل اسلامی می‌باشد. اکنون این سوال مطرح می‌گردد که آیا حرکت و تکاپو در جهت بازگشت به این آرمان‌ها می‌تواند به هماهنگی اجتماعی و فیزیکی محیط ساخته شده منجر شود.

با تکیه بر قرآن و احادیث امامان و بزرگان دین و با بررسی نمونه‌های معماری و شهرسازی ساخته شده در جوامع سنتی مسلمانان در کشورهای منطقه خاورمیانه، شمال آفریقا و جنوب اسپانیا، مشخص می‌گردد که چگونه پیروی از این آرمان‌ها می‌تواند محیط شهری مطلوبی را خلق نماید که به متغیرهای اجتماعی،

اقتصادی، فرهنگی، هویتی و زیست محیطی پاسخ دهد. در ادامه، دیدگاه‌های اسلامی در مورد مسئله بحث برانگیز رواج مدرنیته در جوامع اسلامی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت الگوسازی اجرایی در معماری و شهرسازی اسلامی پیشنهاد می‌گردد.

این کتاب برای افرادی که در زمینه‌های معماری، شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی مطالعه دارند، مطالب جدیدی را عرضه می‌نماید.

گفتنی است متن اصلی این کتاب توسط هشام مرتضی، محقق معماری پیرو اهل سنت و استادبار دانشکده معماری دانشگاه آریزونا، نگارش شده است. ولیکن به علت مغایرت‌هایی که در اصول و مبانی مذهب سنی با مذهب شیعه وجود دارد، توسط مؤلفین مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفته است. بنابراین کتاب حاضر، مجموعه‌ای است که علاوه بر بیان نظرات محققین اهل سنت درباره اصول معماری و شهرسازی، احادیث امامان شیعه را نیز بیان کرده و نمونه‌هایی از معماری ایرانی مطابق با اصول معماری شیعی را در خود جای داده است.

مؤلفان

دی ماه ۱۳۸۹

۱۷

فصل اول: چارچوب ابعاد و اصول در اجتماع اسلامی

۱۹	مقدمه
۲۰	۱- جامعه در اسلام: مفهوم «امت»
۳۲	۲- محله در اسلام
۳۶	۳- خانواده در اسلام
۴۱	۴- فرد در جامعه اسلامی
۵۵	جمع‌بندی فصل اول
۵۷	منابع و مأخذ فصل اول

۵۹

فصل دوم: معماری و شهرسازی اسلامی (با تأکید بر اصول و قوانین اسلام)

۶۱	مقدمه
۶۱	محیط زیست طبیعی
۶۹	فضای شهری
۷۰	معنی لغوی شهر برگرفته از شریعت اسلام
۷۷	سیما و بنیان‌های شهر اسلامی در گذشته
۸۳	۱- فضای کالبدی
۸۶	۲- جهت‌گیری کالبدی فضاها
۹۰	۳- مسجد و مسجد جامع
۹۳	۴- مدارس
۹۵	۵- استحکام و ثبات
۹۵	۶- باغ
۹۹	۷- زیبایی
۱۰۱	۸- نظم و تقارن
۱۰۴	۹- امنیت شهرهای اسلامی
۱۰۶	نحوه به کارگیری طراحی شهری؛ اهداف و راهبردها
۱۸۳	جمع‌بندی فصل دوم
۱۸۵	منابع و مأخذ فصل دوم

۱۹۱

فصل سوم: تأثیر مدرنیسم در معماری و شهرسازی اسلامی

۱۹۳	مقدمه
۱۹۶	توسعه ایدئولوژیکی (اخلاقی و رفتاری)
۱۹۸	توسعه تکنولوژی
۲۱۰	تداوم و توسعه

۲۱۳	مقیاس طراحی شهری
۲۲۳	معماری در مقیاس کلان و خرد
۲۲۹	توسعه پایدار: تفکر مدرن اسلامی
۲۳۱	جمع‌بندی فصل سوم
۲۳۳	منابع و مأخذ فصل سوم

۲۳۵ فصل چهارم: الگوسازی اجرایی در معماری و شهرسازی اسلامی

	مقدمه
۲۳۷	تفکر شهرنشینی جدید پس از ظهور اسلام
۲۳۸	جمع‌بندی فصل چهارم
۲۶۱	منابع و مأخذ فصل چهارم
۲۶۳	۱ فشردگی شهری شهرستان‌های مسلمان اولیه نماد مفهوم امت
۲۲	۲ بافت شهری «مدینه» در دوران عثمانی در آغاز قرن ۹ میلادی
۲۳	۳ بافت شهری ارگانیک از «قاهره» قرون وسطایی در دوران فاطمیان
۲۴	(۱۸۰۰ میلادی) که بر پایه فعالیت‌های جمعی و منزلت ساکنان شکل گرفته است
۲۵	۴ نمونه‌ای از خیابان‌های باریک در بخش قدیمی «جده»، افزایش برخورد رو در رو میان پیاده‌ها
۲۸	۵ تقاطع‌های باریک محصور شده و فراهم نمودن امکان دسترسی میان خانه‌ها در شهرستان قدیمی «جده» که به واسطه افزایش تعامل بین ساکنان، ارزش‌های اجتماعی بالایی را داراست
۳۱	۶ شهر دارای برج و باروی «لاهور» (۱۹۴۶ میلادی)، که جوامع مسلمانان، هندو و سیک، به مدت طولانی به عنوان یک جامعه یکپارچه در آن زندگی می‌کردند
۳۲	۷ تصویر هوایی از شهر قدیمی «تونس»، که در آن خانه‌ها در شکل و اندازه مشابه هستند، نشان دهنده عدم وجود مظاهر اجتماعی و یا اقتصادی در جنبه‌های فیزیکی و مادی خانه‌ها
۳۳	۸ نمونه‌ای از اعتدال اسلامی و احترام به حقوق دیگر گروه‌های مذهبی و فعالیت‌های پرستشی
۳۴	۹ جنبه‌های فیزیکی کوچه‌های باریک در محله‌های قدیمی شهرستان «تونس» که فضای همبستگی اجتماعی را فراهم می‌کنند

- ۱۰ پشت‌بام‌های به هم پیوسته خانه‌های اصفهان، انعکاسی از اعتماد و همبستگی بین همسایه‌ها. ۳۴
- ۱۱ خانه گلی ساده یک خانواده کوچک در «الدریح»، عربستان سعودی، که در آن مجلس یا اتاق ۳۵ مهمان برای تقویت روابط قوی با همسایگان فراهم شده بود.
- ۱۲ شهر قدیمی «ریاض»، که در آن خانه‌های حیاطدار گلی با ارتفاع یکسان (۱ طبقه)، که هیچ یک ۳۶ مانع از رسیدن هوا به دیگری نمی‌شود.
- ۱۳ خانه «السوهیمی»، یک نمونه خانه مملوکی سنتی (۱۵۱۷-۱۲۵۰ میلادی) در فوستات، ۳۸ «قاهره»، جایی که جهت بهبود تعامل بین اعضای خانواده، فضاها نزدیک به یکدیگر و چند منظوره هستند.
- ۱۴ خانه «گوا»، «مدینه»، نمونه‌ای از خانه اولیه مسلمانان که در آن خانواده گسترده از سه نسل با ۴۰ هم در واحدهای فرعی نیمه مستقل زندگی می‌کردند.
- ۱۵ نمونه‌ای از خانه چند طبقه برای خانواده‌ای گسترده، در «مکه». هر نسل در طبقه‌ای اقامت ۴۰ داشتند.
- ۱۶ خانه سنتی یک خانواده گسترده، در «جده» ۴۲
- ۱۷ کوچه‌ای که توسط اتاقی پوشیده شده که ارتباط دهنده دو خانه‌ای است که توسط یک خانواده ۴۳ گسترده اشغال شده، نماد روابط محکم بین اعضای خانواده
- ۱۸ ساختار خانواده مسلمان ۴۴
- ۱۹ کوچه‌راه باریکی، «نونس»، برپایه اصل همبستگی اجتماعی توسعه یافته، که انزوای اجتماعی ۴۷ در میان ساکنان را کاهش می‌دهد.
- ۲۰ نمای ساده و صاف خانه خشتی معمول در اصفهان، بازتابی از اصل فروتنی است ۴۸
- ۲۱ خانه پیامبر (۶۲۳ میلادی)، «مدینه»، مثالی است برای سادگی زندگی و معماری که مستلزم ۵۰ شریعت اسلام است
- ۲۲ سادگی مجلس (اتاق مهمان) در یک خانه سنتی در «الجاح»، عربستان سعودی، که نتیجه یا ۵۲ نشانه فقر نیست
- ۲۳ خانه گلی سنتی با ورقه‌های چوبی در دیوار برای اهداف ساختمانی، «اسیر»، «عربستان ۶۳ سعودی»
- ۲۴ ساختمان سنتی ساخته شده از صخره‌های مرجانی که مصالح ساختمانی اصلی در «جده» بود، ۶۴ بر دریای سرخ
- ۲۵ نمایی از پشت‌بام خانه حیاط دار، «ریاض» ۶۴
- ۲۶ عکس کمیاب نشان‌دهنده خانه‌های حیاطدار «ریاض» قدیم ۶۵

- ۶۶ ۲۷ توری از پارچه و شبکه‌ها که برای ایجاد سایه در «سوق» استفاده می‌شد، «تونس»
- ۶۸ ۲۸ منظر قدیمی «الداریه»، نشان دهنده یکپارچگی بین منطقه ساخته شده و نخلستان می‌باشد
- ۶۸ ۲۹ شعبه رودخانه «بردی» گذر از میان منطقه مسکونی قدیمی «دمشق» برای مصارف خانگی
- ۶۹ ۳۰ «فاس»، صنایع سنگین در خارج از دیوار شهر برای جلوگیری از آسیب (دود، بو و سر و صدا) به منطقه مسکونی قرار داشت
- ۷۵ ۳۱ محل و نقشه شهرستان «المنصور» یا بغداد که توسط «خلیفه عباسی» بنیان نهاده شده، «المنصور»، در ۷۶۲ میلادی به عنوان اولین گام برای سکونت بعد از فتح عراق
- ۷۶ ۳۲ مسجد بزرگ «دمشق»، ساخته شده در طول دوره اموی (۷۰۹-۷۱۵ میلادی) بعد از کلیسای مسیحی سنت جان در سایت معبد رومی
- ۸۵ ۳۳ شباهت زیادی بین بافت شهری سنتی «صفاقس»، شمال آفریقا و بخارا، آسیای مرکزی وجود دارد
- ۸۶ ۳۴ نقشه‌ای از حلب در آغاز قرن ۸ میلادی، نشان دهنده تحول تدریجی الگوی شهری از (الف) شبکه رومی به (ب) ارگانیک به عنوان نتیجه واکنش ساکنان به آموزه‌های اسلامی
- ۸۹ ۳۵ مقطع مسجد شیخ لطف الله، اصفهان، دوره صفویه
- ۸۹ ۳۶ فضای خارجی و تزئینات طاق نماهای مسجد شیخ لطف الله، اصفهان، دوره صفویه
- ۹۱ ۳۷ پلان مسجد جامع مهاباد، ایران
- ۹۲ ۳۸ پلان و مقطع مسجد جامع فهرج: از مساجد اولیه دوران اسلامی در ایران
- ۹۲ ۳۹ فضای داخلی شبستان مسجد جامع اصفهان
- ۹۴ ۴۰ پلان مدرسه علمیه بالاسر، مشهد
- ۹۴ ۴۱ گنبدخانه مدرسه چهارباغ در اصفهان، دوره صفویه
- ۹۸ ۴۲ کاخ بلکوارا و باغ‌های آن در کنار دجله، سامرا، این کاخ در قرن نهم میلادی به دستور خلیفه المعتز ساخته شده و باغ‌های آن به سبک چارباغ ایرانی بودند

- ۹۹ ۴۳ مقطع عرضی از مجموعه الحمراء در جنوب اسپانیا مربوط به دوران اسلامی
- ۱۰۳ ۴۴ رعایت اصل تقارن در خانه‌های سنتی اقلیم گرم و خشک ایران؛ خانه بروجردی‌ها، کاشان
- ۱۰۴ ۴۵ همخوانی نظام مربع‌های متوالی و رشد یابنده بر اساس عدد ثابت $\sqrt{2}$ ، استقرار مرکزی در پلان ۱۰۴ مسجد امام اصفهان
- ۱۰۵ ۴۶ ساخت کالبدی شهر در دوران سلجوقی؛ به دیوار دفاعی اطراف شهر توجه شود.
- ۱۰۷ ۴۷ تسلط مسجد بر محیط‌های ساخته‌شده نخستین مسلمانان
- ۱۰۸ ۴۸ مسجد پیامبر و منطقه اطراف آن در آغاز دولت اسلامی در اواسط قرن هفتم میلادی
- ۱۰۸ ۴۹ «مدینه» در طول قرون وسطی
- ۱۱۱ ۵۰ «جده» قدیمی، فشردگی شهری ناشی از پیکربندی خیابان‌ها و فضاهای باز، انعکاسی از مفهوم ۱۱۱ «قبیله» بود
- ۱۱۵ ۵۱ پل و سد «خواجو» در دوره صفویه، در اواسط قرن ۱۷ میلادی
- ۱۱۶ ۵۲ «تونس» قدیمی. انواع طرح‌بندی، قدرت ساکنان در تعدیل خانه‌های خود بر پایه نیازهایشان را نشان می‌دهد
- ۱۲۰ ۵۳ فضای داخلی از مسجد شاه اصفهان (۱۷۱۲-۱۷۱۸ میلادی)
- ۱۲۵ ۵۴ نقشه «سامره» که توسط معتصم خلیفه عباسی طراحی شده بود
- ۱۲۶ ۵۵ نقشه و مقاطع شهرستان بغداد، که توسط «منصور» تأسیس گردید.
- ۱۲۸ ۵۶ اصفهان قدیم، یکپارچگی و نفوذ فعالیت‌های تجاری و اقتصادی به محله‌های مسکونی
- ۱۲۸-۱۲۵۰ ۵۷ «فاس» قدیم، روند کاربری ترکیبی اراضی که برای اولین بار توسط «مملوک» ارائه شد (۱۲۵۰-۱۲۸ میلادی)
- ۱۲۹ ۵۸ محوطه و حیاط کاروانسرای سلطان «لقوری» در «قاهره» در طول قرن ۱۶ میلادی با فضاهای ۱۲۹ تجاری و انبار در دو طبقه پایین‌تر و آپارتمان چند طبقه بالای آن برای اجاره
- ۱۳۰ ۵۹ تصویر هوایی از سوق (بازار) در مرکز شهرستان قدیمی کاشان، ایران
- ۱۳۰ ۶۰ مسجد «القرویین» (کاروان) (۸۵۹ میلادی) که توسط مغازه‌ها احاطه شده بود در مرکز «فاس»
- ۱۳۱ ۶۱ تصویر هوایی از بازار قدیمی «وادی»، الجزایر
- ۱۳۲ ۶۲ «حلب» قدیم. فروشگاه‌ها در مرزهای بخش‌های مسکونی که در ورودی‌های کوچه‌های بن‌بست به منظور حفظ حریم خصوصی آن‌ها از ادامه باز مانده‌اند.
- ۱۳۳ ۶۳ «جده» قدیم. ارتباط فیزیکی خانه‌ها به عنوان نتیجه یکپارچگی اجتماعی، اندازه محله و همسایگی‌ها را محدود می‌کرد و فاصله بین خانه‌ها را کاهش می‌داد

- ۱۳۸ ۶۴ نقشه مورخ ۱۸۱۱ میلادی، که بخش‌های جنوبی «قرطبه» را نشان می‌دهد، اسپانیا
- ۱۳۸ ۶۵ سلسله مراتب سنتی فضاهای باز و عریض خیابان: سلسله مراتب محرمیت
- ۱۳۹ ۶۶ نقشه‌های شهرستان‌های دروازه‌دار قدیمی (الف) «دهلی نو» (۱۸۷۲ میلادی) و (ب) «ریاض» (۱۹۱۷ میلادی) که خیابان‌های اصلی از دروازه‌ها آغاز و در مرکز شهر پایان می‌یافتند.
- ۱۴۰ ۶۷ مسجد پیامبر مسلط بر محیط ساخته‌شده سنتی «مدینه»
- ۱۴۳ ۶۸ سلسله مراتب مسجد در پاسخ به فاصله، موقعیت و بخش خدماتی آن (منطقه کارایی)
- ۱۴۴ ۶۹ مسجد جامع اصفهان (قرن ۸ میلادی)، مسجدی در مقیاس شهری مسجد در شعاع دسترسی پیاده
- ۱۴۴ ۷۰ مسجد در شعاع دسترسی پیاده
- ۱۴۵ ۷۱ پیچیدگی مسجد «خاوند خاتون»، قیصری، ترکیه، در ۱۲۳۸ میلادی در دوران «سلجوقی»
- ۱۴۶ ۷۲ عکس کمیابی از دروازه «تومیری» در حاشیه شهر «ریاض». فعالیت‌های صنعتی و تجارت اجناس بزرگ که در خارج از دروازه انجام می‌شد
- ۱۵۱ ۷۳ کوچه‌های بن‌بست قدیمی در «قاتیف» درب خانه‌ها، به دلایل حفظ حریم خصوصی، رو به یکدیگر باز نمی‌گشتند
- ۱۵۲ ۷۴ نمونه خانه سنتی با حیاط‌اندرونی دو شهرستان مسلمان‌نشین: (الف) قاهره و (ب) یزد
- ۱۵۴ ۷۵ خانه خشتی در شهر «ریاض». پنجره‌هایی بیرونی، برای حفظ حریم خصوصی فضاهای داخلی، اندازه‌شان کوچک و تعدادشان محدود بود
- ۱۵۵ ۷۶ «بوریا» قدیمی، عربستان سعودی. نمای ساده و صاف خانه حیاط‌دار که در آن پنجره‌ها، برای جلوگیری از دید عابران خارج خانه، در ارتفاع بالاتری نسبت به حد معمول قرار داشتند.
- ۱۵۶ ۷۷ پنجره‌های مشبک چوبی طبقه همکف در خانه سنتی در «جده»، برای جلوگیری از دید خیابان

- ۷۸ تصاویری از نمای خارجی خانه سنتی «جده» ۱۵۸
- ۷۹ عکس هوایی از «جده» قدیمی، رعایت خط آسمان در برج‌های مسکونی سنتی. ۱۵۹
- ۸۰ پلان خانه ای قدیمی در عربستان سعودی: موقعیت اتاق مهمان‌ها در نزدیکی در ورودی خانه قرار گرفته و به علت حفظ محرمیت بصری از سایر فضاهای خانه کاملاً جدا شده است. ۱۶۰
- ۸۱ بقایای مصالح (با ضخامت ۶۰-۱۲۰ سانتی‌متر) به کار رفته در دیوارهای عریض خانه‌های قدیمی در ۱۶۲ (الف) «جده» و (ب) «ریاض» را نشان می‌دهد
- ۸۲ پنجره‌های چوبی بیرون زده در «بغداد» بر روی خیابان بدون ایجاد آسیب و خطر برای افراد پیاده ۱۶۵
- ۸۳ «تونس» قدیمی، سکویی در امتداد خانه به منظور تقویت و توسعه مالکیت خانه در نظر گرفته ۱۶۷ شده بود
- ۸۴ راجستان، هند. استفاده چند منظوره فضای معماری اسلامی اولیه که از پشت‌بام بعضی خانه‌ها، ۱۷۶ برای خواب در شب‌های گرم تابستان استفاده می‌شد.
- ۸۵ بادگیرهای سنتی یزد، ایران. عالی‌ترین وسیله برای تعدیل حرارت در اقلیم گرم و خشک ۱۷۷
- ۸۶ دکوراسیون داخلی ساده خانه‌های قدیمی در «الوجه»، عربستان سعودی، به دلایل ساختاری و ۱۷۹ برای پنهان نمودن عناصر ساختمانی
- ۸۷ سکوهای غیر قابل جابه‌جایی از جنس کف به عنوان مبلمان اتاق نشیمن در یک خانه سنتی در ۱۸۲ «ریاض»
- ۸۸ عناصر و نشانه‌های به کار رفته در نمای خارجی یک خانه سنتی معمول «ریاض» ۱۸۲
- ۸۹ مدرسه السلطان محمد ابن قلاوون در قاهره (میلادی ۱۲۸۴-۵) بازتابی از نگرانی مسلمانان ۲۰۰ نخستین در مورد علم و آموزش و پرورش در چارچوب مذهبی
- ۹۰ تأثیر مسلمانان نخستین بر فرهنگ‌های دیگر مناطق ۲۰۴
- ۹۱ عناصر معماری در اصل توسط تمدن‌های باستانی توسعه و بعد توسط مسلمانان تعدیل یافت ۲۰۶
- ۹۲ نمونه‌های معماری بیزانس در مسجد «اموی» (۷۰۹-۱۵ میلادی)، دمشق ۲۰۸
- ۹۳ تغییر بافت شهری دمشق از (الف) الگوی مشبک رومی (ب) به فرم‌های فشرده ارگانیک (طبیعی) ۲۰۹
- ۹۴ مسجد بزرگ «جنت» در شهر مالی، عمدتاً از مصالح محلی مانند گل و چوب و با استفاده از ۲۱۰ تکنولوژی ابتدایی و پایین بنا گشته بود
- ۹۵ ساختمان‌های مدرن و بلندمرتبه در شهر دوبی، امارات متحده عربی ۲۱۱
- ۹۶ تأثیر مدرنیته در «مدینه» ۲۱۲
- ۹۷ پلان شهری «گورنا»ی جدید ۲۱۴
- ۹۸ منظر خارجی و داخلی که نشان‌دهنده عناصر معماری (پرده‌ها، گنبد، حیاط و بادگیر) یک واحد ۲۱۴ مسکونی معمول در گورنای جدید می‌باشد
- ۹۹ مسجد جمعه «گورنای» جدید ۲۱۵
- ۱۰۰ پلان خانه معمول در روستای «باریز» ۲۱۶

- ۲۱۶ ۱۰۱ بازار محلی روستای «باریز»
- ۲۱۸ ۱۰۲ نمای بیرونی مسجد دارالسلام در آل بیو کیوئر کیو، نیو مکزیکو
- ۲۲۱ ۱۰۳ پلان اصلی ناحیه «قصر الحکم»، «ریاض»
- ۲۲۲ ۱۰۴ پیاده‌راه‌های بین واحدهای مسکونی در ناحیه «قصر الحکم»
- ۲۲۲ ۱۰۵ مسجد منطقه «قصر الحکم»
- ۲۲۴ ۱۰۶ بلوک‌های آپارتمانی مدرن، «قاهره»
- ۲۲۴ ۱۰۷ خانه‌های ویلایی، «کویت»
- ۲۲۵ ۱۰۸ دید داخلی از خانه «بنجلون»، «مراکش»
- ۲۲۵ ۱۰۹ محوطه حیاط خانه «فوسیاک»، «مراکش»
- ۲۲۶ ۱۱۰ پلان مرکز هنری رامسس ویزا واصف در دهکده الهارانی در مصر
- ۲۲۶ ۱۱۱ نمای بیرونی مرکز هنری رامسس ویزا واصف در دهکده الهارانی در مصر
- ۲۲۷ ۱۱۲ نمای خارجی قصر «السلیمان»
- ۲۲۸ ۱۱۳ عناصر معماری سنتی قصر «السلیمان»
- ۲۳۰ ۱۱۴ واحدهای مسکونی با بسته‌های کاه در دست ساخت در «تاکسون»، ایالات متحده آمریکا
- ۲۴۵ ۱۱۵ نمونه بخش‌بندی شهری برای شهرهای اولیه محصور مسلمانان
- ۲۴۶ ۱۱۶ دروازه مغلاواک در ورودی شهر همدان که امروز دیگر اثری از آن نیست.
- ۲۴۷ ۱۱۷ مجموعه دفاعی الکاذابا در مالاگا، جنوب اسپانیا
- ۲۴۸ ۱۱۸ دید هوایی از میدان نقش جهان، اصفهان در دوران صفویه
- ۲۴۹ ۱۱۹ پرسپکتیو از پشت ورودی مسجد امام به سمت میدان نقش جهان، اصفهان در دوران صفویه
- ۲۵۳ ۱۲۰ «حافوض»، عربستان سعودی. جاده‌های اصلی از مرکز منطقه‌ای که مسجد جمعه در آن واقع شده، آغاز می‌گشت و به تدریج از جنبه اندازه، شکل و عملکرد در منطقه مسکونی کاهش می‌یافت
- ۲۵۳ ۱۲۱ «مدینه» کهن. کوچه بن‌بست به عنوان یک فضای نیمه‌خصوصی، توسط تمام ساکنان خانه‌های اطراف برای فعالیت‌های اجتماعی و تفریحی استفاده می‌شد
- ۲۵۸ ۱۲۲ راسته بازار قیصریه اصفهان که از یک سمت به میدان نقش جهان منتهی می‌گردد
- ۲۵۸ ۱۲۳ الف) فضای داخلی بازار وکیل شیراز، ب) سقف تیمچه امین الدوله در بازار کاشان